

หลักภาษาไทย จันทลักษณ์

นำเสนอเมื่อ : 19 พ.ย. 2550

ฉันทลักษณ์ คือคำที่คำขวัญ วิธีเรียงร้อยด้วยคำ หรือเรียงด้วยคำ โทเป็นระเบียบ ตาม ลักษณะบังคับ และบัญญัติ ที่นักปราชญ์โบราณเป็นแบบไว้ โดยคำที่ร้อยเรียงขึ้น ตามลักษณะบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์เรียกว่า 'คำประพันธ์'

คำประพันธ์ คือถ้อยคำที่ร้อยกรอง หรือเรียงเรียงขึ้น โดยมีข้อบังคับ จำกัดคำ และวางท่อน โทให้มีสัมผัสกัน ไพเราะ ตามกฎเกณฑ์ ที่กล่าวไว้ในฉันทลักษณ์

คำประพันธ์ จำนวนออกเป็น ๘ ชนิด คือ โคลง ร่าย สนิท กอนกาทพ ฉันทกล

คำประพันธ์ที่ดี จะต้องประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ คือ

- ๑. มีข้อความดี
- ๒. มีสัมผัสดี
- ๓. แต่งถูกต้องตาม 'ลักษณะบังคับ'

ลักษณะบังคับ หรือบัญญัติ ในการเรียงร้อยคำประพันธ์ที่แบ่ง มีอยู่ ๘ อย่าง คือ

- ๑. จุ สุ หู
- ๒. เอก โท
- ๓. คณ
- ๔. พยางค์
- ๕. สัมผัส
- ๖. คำเป็นคำตาย
- ๗. คำนำ
- ๘. คำสร้อย

จุ คือพยางค์ที่มีเสียงหนัก โคนก พยางค์ที่ประกอบด้วย สระเสียงยาว (หรือสระ) และ สระหนักทั้ง ๔ คือ สระ อ่า ไอ โอ เอ และพยางค์ที่มีตัวสระทั้งสี่นี้ เช่น สุ จา พัด เรียง ฯลฯ

สุ คือพยางค์ที่มีเสียงเบา โคนก พยางค์ที่ประกอบด้วย สระสั้น (หรือสระ) ที่ไม่มีตัวสระคณ พระ จะ มิ อุ และ ฯลฯ

เอก คือพยางค์ หรือคำที่มีตัววรรณยุกต์เอก และวรรณยุกต์ตายทั้งสี่นี้ ซึ่งในโคลง และร่าย ใช้เอกแทนโต เช่น พ่อ แม่ พี่ ปู่ ย่า ตา ยาย ฯลฯ

โท คือพยางค์หรือคำที่มีวรรณยุกต์โท เช่น นา พา ขาง นั่นเอง

คณ คือแบบบังคับที่วางเป็นกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่า คำประพันธ์ชนิดนั้น จะต้องมีเท่านั้แหละ เท่านั้นคำ และต้องมีเอกโท ครุฑหงงนั้นๆ ตรงนี้ กล่าวโดยทั่วไป แต่สำหรับใน "ฉันท" คำว่าคณ มีความหมายแคบ คือหมายถึง ลักษณะที่วางคำเสียงหนัก เสียงเบา ที่เรียกว่า จุ สุ หู และแบ่งออกเป็น ๘ คณ คณเหล่านี้มีคำอยู่ ๓ คำ เรียง จุ สุ หู ใจต่าง

คณทั้ง ๘ นั้น คือ ย ร ฎ ก ข ส ม น

ชื่อคณทั้ง ๘ นี้ เป็นอักษรที่ย่อมาจากคำเต็ม คือ

- ย มาจาก ยชมาน แปลว่า พราหมณ์ชรา
- ร มาจาก รวี แปลว่า พระอาทิตย์
- ฎ มาจาก โฎ แปลว่า น้ำ
- ก มาจาก กฤ แปลว่า ดิน
- ข มาจาก ชน แปลว่า ไฟ
- ส มาจาก โสม แปลว่า พระจันทร์
- ม มาจาก มารุต แปลว่า ลม
- น มาจาก นภ แปลว่า ฟา

เมื่อจัดเป็นรูป จุ สุ หู ลงในคณทั้ง ๘ จะเป็นดังนี้

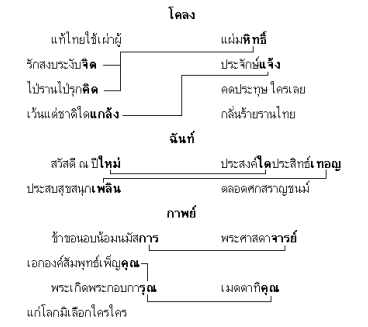
- ย (จะมีรูปการแสดง) ได้แก่ คำกลางของโวหารรับคำ "คณ" ไว้ดังนี้
- ย ยะยัมยวน
- ร รวนฤติ
- ส สุรวิ
- ก ภิษระ
- ข ชระโลมและ
- น นนะกะกะ
- ต ตาปละ
- ม มาติติ

พยางค์ คือจังหวะเสียง ที่เปล่งออกมาครั้งหนึ่ง หรือหน่วยเสียง ที่ประกอบด้วยสระตัวเดียว จะมีพยางค์หลาย หรือไม่กี่พยางค์ คำที่ประกอบด้วยพยางค์สองพยางค์ เช่น จอมหนายิ่ง คำพยางค์ ทั้งสิ้น คำพยางค์นี้ ยังมีเสียงเป็น อุ หู รวม ๒ พยางค์ เป็นคำหนึ่ง หรือหน่วยหนึ่ง ในการแต่งอยุธยาหรือโคล แตกต่าง เสียงเป็น จุ จะรวมกับไม่ได้ ต้องใช้พยางค์คู่คำ

สัมผัส คือลักษณะที่บังคับให้คำคล้องจองกัน คำที่คล้องจองกันนั้น หมายถึง คำที่สระ และมาตราจะคล้องจองกัน แต่ต้องไม่ซ้ำอักษร หรือเสียงกัน (สระ ๒, โย อยู่คู่กับ โย) โดยมี ๒ ชนิด คือ

- ๑. สัมผัสเอก ได้แก่ คำที่คล้องจองกัน

ในระหว่างวรรคหนึ่ง กับอีกวรรคหนึ่ง ซึ่งมีตำแหน่งที่ตรงกัน ตามชนิดของคำประพันธ์นั้นๆ สัมผัสเอกนี้ เป็นสัมผัสบังคับ ซึ่งจำเป็นต้องมี จะขาดไม่ได้ ดังตัวอย่างที่โยนเสนอให้ดู ดังต่อไปนี้

กลอน

มี ๒ ชนิด คือ **ฉันทฉันท** และ **ฉันทฉันท**

ฉันทฉันท คือ **ฉันทฉันท** หรือ **ฉันทฉันท**

ฉันทฉันท คือ **ฉันทฉันท** หรือ **ฉันทฉันท**

ฉันทฉันท คือ **ฉันทฉันท** หรือ **ฉันทฉันท**

ฉันทฉันท คือ **ฉันทฉันท** หรือ **ฉันทฉันท**

ฉันทฉันท คือ **ฉันทฉันท** หรือ **ฉันทฉันท**

ฉันทฉันท คือ **ฉันทฉันท** หรือ **ฉันทฉันท**

๒-๒) **สัมผัสอักษร** ได้แก่ คำคล้องจองที่ตัวอักษรชนิดเดียวกัน หรือตัวอักษร ประเภทเดียวกัน หรืออักษร ที่มีเสียงจูงกัน ที่เรียกว่า "อักษรจูง" เช่น ช ต ข หรือ ท ข เป็นต้น เช่น

๑) ใช้ตัวอักษรชนิดเดียวกัน คือใช้อักษรตัวเดียวกันตลอดทั้งวรรค ดังนี้

- แลสิงถึงเด่นล่อ ลางถึง
- พาเตือนเพนพานพึง พกพอง
- ตื่นตนโตตอติง เตยคำ
- กนภูกัณท์กกอง เกาะเกี้ยววานกัน

๒) ใช้ตัวอักษรประเภทเดียวกัน คือใช้อักษรที่มีเสียงเหมือนกัน แต่รูปไม่เหมือนกัน เช่น ต ค ย ท ร ล ษ เป็นต้น ดังนี้

- ศึกษาสำเร็จ ลีลา กลอนแอ
- ระลึกพระคุณควบา บมโว
- ลูโยษคุณภา

๓) ใช้อักษรที่มีเสียงคู่กัน คือใช้อักษรต่ำ ชนิดอักษรคู่ ๑๔ ตัว กับอักษรสูง ๑๑ ตัว ซึ่งมีเสียงผันเข้ากันได้ เป็นคู่ๆ ดังนี้

อักษรต่ำ ๑๔ ตัว		อักษรสูง ๑๑ ตัว
ค ฌ ช จ ช (ทร-ช) ท ฌ ท ฐ พ ภ ฟ ฮ	เสียง คู่ กับ	ข ฅ ศ ษ ส ฐ ฏ ผ ฝ ห

ตัวอย่างดังนี้

คุณแคชิงเข้าชั้น เคียงคาง
 แผงปักไฟผ่อผาง ผื่นผ่าย
 ขางไทรโคกสนสงาย ชอนชุ่ม
 ทิ้งถ่อนทุยท่อมท่าย เกือนทองแถวเถิน

สัมผัสในดังที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นสัมผัสที่ไม่บังคับ จึงมิได้มีแบบกำหนดมาแต่โบราณ แต่ถ้าไม่มีก็ขาดรสไพเราะ ซึ่งเป็นยอดของรส ในเชิงฉันทลักษณ์ เพราะฉะนั้น คำประพันธ์ที่ดี จะขาดสัมผัสในเสียมิได้เหมือนเกสร เป็นเครื่องเชิดชู ความสวยงามของบุปผชาติฉะนั้น

คำเป็น คือคำที่ประกอบด้วย สระเสียงยาว (ที่ฆสระ) ในแม่ ก กา และคำที่มีตัวสะกด ในแม่กน กง กม เกย (คำที่มีตัว ว สะกด จัดอยู่ในแม่เกย) รวมทั้ง สระสั้นทั้ง ๔ ตัว คือ อำ ไอ โอ เออาเซน ตาคำชมเชยคนหญิงสาวเหนียวในครัวไฟ

คำตาย คือคำที่ประกอบด้วย สระเสียงสั้น (รัสสระ) ในแม่ ก กา (ยกเว้น อำ โอ โอเออา) และคำที่มีตัวสะกด ในแม่ กก กด กบ เช่น นกกระทอด กับนกกระทูด จิกพริก ในการแต่งโคลงทุกชนิด ไซ้คำตายแทน เอก ได้

คำนำ คือคำที่ใช้กล่าวขึ้นต้น สำหรับเป็นบทนำ ในคำประพันธ์ เป็นคำเดี่ยวบ้าง เป็นวลีบ้าง เช่น เมื่อนั้น บัดนั้น โฉมเฉลา นองเอ๋ย นองรัก รถเอ๋ย รถทรง ครานั้น สักวา ฯลฯ บางทีก็ใช้คำนามตรงๆ เหมือนอนาญ นามอาลปนะ เช่น สุริยาพระองค์ ภมรดวงจันทร์ ฯลฯ ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

ปทุมมา โสภามดจดสดสี
 เกิดในใต้ตมวารี แต่ไรรัาศีเปือกตม
 ภมร สุนทรมธุรสถอยหรรษา
 กลั่นกล่าวเราดวงวิญญูณ์ วาจาลิ้นลมคมใน

คำสร้อย คือคำที่ใช้สำหรับลงท้ายบท หรือท้ายบาท ของคำประพันธ์ ซึ่งตามธรรมดา มีคำซึ่งมีความหมายอยู่ข้างหน้าแล้ว แต่ยังไม่ครบจำนวนคำ ตามที่บัญญัติไว้ ในคำประพันธ์ จึงต้องเติมสร้อย เพื่อให้มีคำ ครบตามจำนวน และเป็นการเพิ่มสำเนียงให้ไพเราะ ในการอ่านด้วย คำสร้อยนี้ จะเป็นคำนาม คำวิเศษณ์

คำกริยานุเคราะห์ คำสันธาน หรือคำอุทาน ก็ได้ แต่ถ้าเป็นคำอุทาน ที่มีรูปวรรณยุกต์ ต้องตัดรูปวรรณยุกต์ออก และไม่ต้องมีเครื่องหมายอัศเจรีย์ มิฉะนั้น จะขัดต่อการอ่านทำนองเสนาะ และในการใช้นั้น ควรเลือกคำที่ทานวาง เป็นแบบฉบับไว้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำนาม:	พ่อ แม่ พี่
คำกริยานุเคราะห์:	เทอญ นา
คำสันธาน:	ถ้า แล ก็ดี
คำอุทาน:	ฮา แฮ เฮย เอย เวย รา อา นอ
คำวิเศษณ์:	บารนี้ เลย

คำสร้อยนี้ ต้องเป็นคำเป็น จะใช้คำตายไม่ได้ และใช้เฉพาะบทประพันธ์ ชนิดโคลง และร่าย เท่านั้น

ที่มา